

ήδη και εις τὴν ἐποχὴν τοῦ Βυζαντίου «τὴν ἀπρόσωπον τῶν τῆς κοινοβιακῆς ἐξισοπέδοσως τῶν πιστῶν», ἐνθ' αἱ νεοελληνικαὶ κινήσεις (...) ἤσαν κοινοπραξίαι στρατευομένης» (Δημ. Γρ. Τσάκωνα, «Κοινωνιολογία καὶ φιλοσοφία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ», Ἐπιθεωρήσεις Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν, τεύχος 2-3, σσ. 81-2). Καὶ ὅταν ὁ συγγραφεὺς προτείνει νὰ ἀποκαταστήσωμεν εἰς τὴν χώραν μᾶς καὶ δὴ εἰς τὸν χρόνον τῆς οικονομίας τοῦ πνεύματος τοῦ κοινοτισμοῦ, διὰ τῆς Συμμετοχῆς» (σ. 205), ἐνθυμούμεθα πάλιν τὸν κ. Τσάκωνα, ὁ ὁποῖος ἐπὶ ἐτη τονίζει ὅτι «ὁ Νεοελληνικὸς κόσμος μόνον διὰ τῆς ἐπιστροφῆς του εἰς τὴν παράδοσιν δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ μίαν ὁμαλὴν τάξιν». (Δημ. Γρ. Τσάκωνα, Προβλήματα Ἑλληνικότητος, (κείμενα δημοσιευθέντα περιοδικῶς κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν), Ἀθήναι 1970, σ. 32).

Π. Α. ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ Διοίκησις, ὑπὸ Χριστοῦ Κ. Μιχάλου, ἔκδοσις Gutenberg, Ἀθήναι 1969.

Κατὰ περισσώτερον ἀπὸ μία ἄλλη παρουσίασις βιβλίου δὴ ἤθελα νὰ εἶναι αὐτὸ τὸ σημεῖωμά. Καὶ τοῦτο διότι πάλαι ἐπιθυμία μου ἦτο νὰ συνθέσω μίαν κάπως ἐκτενῆ μελέτην περὶ γραφειοκρατίας, παρακινουμένης πρὸς τοῦτο ὑπὸ ταιλαιπωρῶν τὰς ὁποίας μὴ προσέφερον ὀριζόμενοι ὑπὸ κινήσεως. Ἄνευρον λοιπὸν εἰς τὴν οικογενειακὴν βιβλιοθήκην τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Χρ. Μιχάλου Ἡ Διοίκησις, προτιθέμενος νὰ τὸ χρησιμοποιήσω ὡς βιβλιογραφικὸν βοήθημα. Μετὰ τὰς πρῶτας σελίδας ὅμως ἀνέλθην μὴ μετὰ ἴσην χαρὰν ὅτι ἡ μελέτη «πειρὶ γραφειοκρατίας» εἶχεν ἤδη γραφῆ, καὶ μάλιστα ὅπως τὴν ἀνερευνήσῃ ἐνός: Μελέτη «κατὰ γραφειοκρατίας». Τοῦτο πιστεύω ὅτι δικαιολογεῖ τὸν ἐνθουσιασμόν μὴ τὸν ὀποιον παρουσιάσθαι τὴν Διοίκησιν.

Ἡ καλύτερη παρουσίασις τοῦ βιβλίου θὰ ἦτο ἡ ἀντιγραφή του. Καὶ τοῦτο διότι εἶναι ὅσον συμπετυκνωμένη ἡ ὁδία, ὅπως περαιτέρω συμπύκνωσις δὲν δύναται νὰ νοηθῆ. Ἄντ' αὐτοῦ, παραυλοῦσθ' ἰμόνον: «...Ἀμετρίτου εἰς τὰς Διοικητικὰς μελέται. Πάσχυον ὅμως ὅλοι ἀπὸ τὸ ἴδιο ἐλλόττωμα τὴν κατατριβὴν εἰς τὰς θεωρίας. Φυσικὰ ἀπαράτητος ὁ ὀρισμὸς. Καὶ αἱ ἀναλύσεις. Καὶ αἱ τοποθετήσεις. Καὶ τὸν κκεκῶνα τὸν, ὅμως, καταποντίζεται, συχνὰ, ἡ ὁδία...»

Ἀκολουθεῖ μία γλαφυρὰ ἱστορικὴ ἀνάλυσις τῆς διοικήσεως καὶ τῆς σταμίας ἀεὶ φῆς τῆς, τῆς γραφειοκρατίας, ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ ἐντέθεν.

Ἀνακαλύπτωμεν ἐν συνεχείᾳ, μαζὶ μὴ ἐν τῷ συγγραφέα, ὅτι τὸ πρόβλημα εἶναι πάντοτε ἐν:

«...Τὸ χερότερον εἶναι ὅτι ἡ δημιουργηθεῖσα κρίσις ἐβάρυνε, κυρίως, ἐπὶ τῆς ποιότητος. Ἐδῶ ἐγκτεται καὶ ἡ βασικὴ αἰτία τῆς κακοδομίας, εἰς τὴν ὁποίαν περιήχηθ' ἡ Διοίκησις...» «...Καὶ ἐξ ἄλλου,

ἡ ἀξίωσις τοῦ λαοῦ εἶναι ἡ δικαία ἀμερόληπτος, ταχία καὶ θετικὴ ἱκανοποίησις τῶν ὑποθέσεων του, αἱ ὁποιαί, εἴτε ἠθικῶς, εἴτε οικονομικῶς ἐνδιαφέροντος, εἶναι, πάντως, σημαντικαὶ διὰ τὴν ζῶην. Κατ' ἀκολουθίαν, ἡ ἰαδιόητος ἐπιείκεια εἰς τὴν στελέχων τῆς Διοικήσεως καθίσταται αὐτομάτως σκληρότης ἐναντίον τοῦ λαοῦ... Ἐτεῖ ἐργεταί εἰς τὴν σκένιν ἐκείνη ἡ μείστις παρατηρητικότητος κρίσις τοῦ Σοπενγῶουερ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἐμφυτος ἱκανότης δύναται, σχεδόν, νὰ ἀντισταθμίσῃ τὴν ἑλλειψιν μορφώσεως. Ἀλλὰ καμία πνευματικὴ μόρφωσις δὲν δύναται νὰ ἀναληρῶσθαι τὴν ἑλλειψιν ἐμφυτοῦ ἱκανότητος...»

Προχρὸρ κάπως ταχύτερον, ἀπαριθμῶν τοὺς τίτλους τῶν κεφαλαίων διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ κέντρον βάρους τοῦ βιβλίου: «Ἀντικεινικὴ νοοτροπία», «Ἀναξιόπιστος», «Ἐνοχος λοιπὸν», «Νομοθετικὸς λαβύρινθος [περὶ αὐτοῦ πλέον!], «Ἡ παράδοσις», «Παγκόσμιον τὸ πρόβλημα», «Ἡ ἑλληνικὴ εἰκὼν», «Ἀνάγκη ἀναπροσαρμογῆς», «Τεράστιον ἱστορικὸν ἔργον», «Αἰρίζεται τῆς κακοδομίας», «Τὸ ρωσφετ», «Ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ τὴν πολιτικῆν», «Ἡ γραφειοκρατία».

Σταυροῦσθ' ἰμόν:

«...ἴστεροτοῦ, ὀλονέν καὶ περισσώτερον, ὁ μηχανισμὸς τῆς γραφειοκρατίας. Ὁ πολυλοπὸς αὐτῆς ἠπλοτοῦ μὲ σταθερὰς ἐπεκτατικὴν δύναμιν. Καὶ περιέφυγγε μὴ προτοσαν παραλυτικὴν δύναμιν ὀλόκληρον τὸ σύστημα τῆς Διοικήσεως...»

Ἐν συνεχείᾳ ὁ συγγραφεὺς παραθέτει ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ διήγημα Ὁ κῆριος Τημητάρχης τοῦ Ζαχαρία Παπαντωνίου:

«...Ὁ κ. Τημητάρχης μαινοῖνται στὸ γραφεῖο τὸν βῆκε μέσα τὸν λαμπρὸ ἥλιον νὰ τὸν ἐσταῖναι τῆς ἀναφορῆς, τῆς υπογραφῆς καὶ τῆς ἀναβολῆς... Τρέμου τὴν ὑπογραφήν του. Ὁ τελευταῖος γραφίσις τῆς ἐπαρχίας τὸν νοιθεῖ. Οἱ πῖο δυνατοὶ τὸν πολιτευόμενοι ἔχουν τὴν ἀνάγκη του καὶ τὸν κολεκεῖον. Ὁ Ὑπουργὸς ὁ ἴδιος εἶναι μελεστέαλακτος μαζὶ του ὅπ τὸν φόβη μπος τοῦ καταφέρει καμμιὰ σιγανὴ γραφειοκρατικὴ μαχαίρια, τέτοιος ποὺ εἶναι, ἠησος σάν βαθὺ ποτάμι, ἄμυλτος σάν πηγάδι, κῆτοςχης τῆς Ὑπηρεσίας, μοναδικὸς γὰ λῦσις καὶ περιπλοκῆς... Οἱ ἄκελοι. Νὰ τὸς ἀνοίγῃ! Νὰ τὸς διαβάξῃ!... νὰ περιμένουν τὸ νῆμα του... Ἀπειρεὺς ὑποθέσεις νὰ σταματοῦν ἐκεῖ καὶ νὰ ὀριζοῦνται ἀργά, σάν τὰ φροῖστα στὸν ἥλιον... Ἡ εὐτυχία τῆς ἀναβολῆς...»

«Ὁ ἥλιος χυθῶνται τόσο ἠδονικά στους φακέλους καὶ στοὺς κώδικας, ποὺ ὁ Τημητάρχης ἐνοῖσσε νὰ τὸν κυριεῖαι ἀκράτητο συναίσθημα παντοδυναμίας. Ἐκεῖνο τὸ πρῶτ' ἐπώρησε κάποιον γελοῖον, ἀποφάσισε τὴν στασιμότητα τοῦ Κουτσόπετρον, ἐματώισσε δύο χρήσιμα ἕγχα ὀδοποιίας, εἶπε «βῶδιν» τὸν κλητῆρα, ἔβρισε ἕνα γραφεῖο, καί, ὅταν πῆγε γὰ εἰρήσιν στὸν Ὑπουργὸ, ὁ ἀναποδογῆρισε δύο σπουδαῖατα νομοσχέδια, ποὺ εἶχε σχεδίασει, ἐπειδὴ τὸν τρώμαξε μὲ τὴν χρονολογία, τὰ ἄθρα καὶ τὰ νοῦμερα, ποὺ

ἐβγαλε μέσα ἀπὸ τὰ χίλια συρταράκια τῆς μνήμης του. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἐνοῖσσε τόσο πολὺ πὸς εἶναι ἀπαράτητος». Συνεχίζω ἀπαριθμῶν τίτλους κεφαλαίων: «Γραφειοκρατικὴ τυραννία», «Ὁ συγκενωροτισμὸς», «Διὰ τὸν ἐντυπώσεως», «Ἡ Ἐβκόλος Ἰστίερ», «Αἱ συμβουλευτικαὶ ἐπιτροπαί», «Ἡ δικαιοσύνη [μία παρένθεσις: ὁ σκοπὸς ἀμῶνζει τὰ μέσα, ἐρ' ὅσον, ὅμως, τὰ μέσα δὲν σπῖλάνον τὸν σκοπὸν: αὐτὸ εἶναι τὸ πῆρες διάγραμμα γνωστὸ τὰ γματος τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας: ἡ ἀπέραντη ὅμως διαδικασία (μέσον) σπῖλῶναι τὸν σκοπὸν (εὐρυθμὸς λειτουργία τοῦ Κράτους) διότι ἐν ὀνόματι τῆς (τῆς διαδικασίας) ταλαιπωροῦνται τὸσον οἱ πολῖται ὅσον καὶ τὸ Κράτος], «Ἡ πολυνομία», «Οἱ ἐπιστιμωμενος», «Ἡ ἀναδιοργάνωσις», «Παρεξήγησις τοῦ μύχθου», «Ὁ Τσῶρτσιλ ἐξηγήσῃ», «Πραγματικὴ εἰσβολή», «Αἱ ἀρμοδιότητες», «Ἀνάγκη συντονισμοῦ», «Νέοι στόχοι, νέες ἐλπίδες».

Ἐἴνα ἀκόμη αὐτοῦτον τίτλου τοῦ βιβλίου ἐπιτρέψαται νὰ παραθέσω:

«Ὁ Τσῶρτσιλ... ἐδίδακεν ὅτι ἡ ἐργασία γραφεῖου δὲν εἶναι ἐργασία ἀποθήρασις. Καὶ συνεπῶς δὲν ἐνδιαφέρουν οἱ ἄρες ἄλλὰ τὸ ἔργον. Φυσικὰ, λέγει ὁ συγγραφεὺς, ὑπάρχουν καὶ λόγοι συντρέχοντες εἰς τὴν τοποθεσίαν τῆς ἐργασίας. Ἀλλὰ... καὶ δὲν εἶναι, ἐπίσης, ἐπιτετραμμένον τὸ κριτήριον [τοῦ χρόνου] διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ὑπαλλήλου, διὰ τὴν ἠθικὴν ἱκανοποίησιν του καὶ ἐντέθεν διὰ τὴν συμπεριφορὰν καὶ ὀδιστικὴν ὑπηρεσίαν του πρὸς τὸν πολίτην, νὰ ἐγκτεται μόνον εἰς τὴν διάρκειαν καθηλῶσεως του εἰς τὸ γραφεῖον... Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως βαπτικῆ εἶναι ἡ τοιάτη μορφή ἐργασίας. Ὀδηγεῖ εἰς μαρμαρὸν νυχῆς καὶ εἰς ἐξασθένειαν βιολογικὴν. Καὶ ἡ ἐπιβάρυνσις ἀποβαίνει πολλὰ πῆ...»

Ἡ μελέτη τοῦ κ. Μιχάλου διακατέχεται ἀπὸ δύο ἀρχάς: ἡ μία ἐκφράζεται ρητῶς, εἶναι ἡ πρῶτη πρότασις τοῦ προλόγου, «Ἡ διοικητικὴ μεταρρυθμισίς, μὲ λογικὴν ἀξιολόγησιν, προβαδίζει πῆσις ἐθνικῆς ἀναπτύξεως», ἡ δευτέρα ἀρχὴ εἶναι τὸ ἑλληνικὸν ρητόν: «Ὅκ ἐν τῷ πολῷ τὸ εὐ ἄλλὰ ἐν τῷ εὐ τὸ πολῷ».

Μία διαπίστωσις καὶ μία εὐχὴ, ἀντὶ συγγραρητήριον πρὸς τὸν συγγραφέα: Μέσος καὶ τῆς σελίδας τοῦ βιβλίου εὐρίσκει εἰς πολλὰς ἐμπειρίας, προσωπικὰ καὶ γνωστῶν τὸν προσώπων. Αὐτὴ ἡ διαπίστωσις. Αὐτοῦρα. Καὶ ἡ εὐχὴ, τὴν ὁποίαν μοιραζόμεθα μὴ τὸν συγγραφέα πολλοὶ Ἑλληνας: νὰ παραμείνῃ μόνον ἱστορία ἡ περιγραφομένη εἰς τὴν Διοίκησιν κατὰστασις. Τότε ὁ σκοπὸς τοῦ βιβλίου θὰ ἔχη ἐπιτευχθῆ. Καὶ δὲν εἶναι μόνον τὸ βιβλίου σκοπὸς.

Γ. Θ. ΛΥΜΠΕΡΑΚΗΣ

Ἀφορμὴν εἰς τὴν πρόθεσιν συνοπτικῆς παρουσιάσεως τῶν βιβλίων τὰ ὁποῖα ἀκολουθοῦν ἔδωκεν ἡ μελέτη τῆς βιβλιογραφίας εἰς τὰ πλαίσια ἐρεῖνης ἡ ὁποία διεξάγεται εἰς τὸ Ἐθνικὸν Κέντρον Κοινο-